

Ярмоленко Н. М.,
 доктор філологічних наук,
 професор кафедри української літератури і компаративістики
 Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

НОВИЙ ЗДОБУТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПАРЕМІОЛОГІЇ: РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ В. КАЛЬКО «УКРАЇНСЬКІ ПАРЕМІЇ: СЕМАНТИКА, СИНТАКТИКА, ПРАГМАТИКА»¹

Паремійний фонд як мовна підсистема – це самобутній феномен, спроможний у конденсованій формі відобразити не лише особливості певної мови, а й світовідчуття її носіїв, специфіку етнічної ментальності, передаваної від покоління до покоління. Прислів'я настільки потужно закодовані в етносвідомості, що слугують своєрідними регуляторами поведінки як народу загалом, так й індивіда зокрібно.

Попри виокремлення пареміології, прислів'я здебільшого фрагментарно досліджено на тлі всього фразеологічного фонду мови. Більшість праць спрямована на структурно-семантичне вивчення прислів'їв. В українському мовознавстві відсутні багатаспектні дослідження, орієнтовані на формування цілісного, комплексного уявлення про загальну семіотичну, змістову, прагматичну й функційну природу паремійних одиниць з урахуванням здобутків новітніх парадигм, напрямів і концепцій.

Відповіддю на ці виклики є монографія Валентини Калько «Українські паремії: семантика, синтактика, прагматика», оскільки її поява і зумовлена саме потребою вивчення паремійного фонду української мови з урахуванням не лише традиційних дослідницьких підходів, а й набутків новітніх – когнітивної і функційно-прагматичної лінгвістичних парадигм, які розглядають мовні знаки в проекції на структуру знань про позначене, визначають особливості їхнього функціонування в тексті та специфіку комунікативного спрямування на інтерпретатора.

Наукова новизна рецензованої студії полягає в тому, що вона є першим в українському мовознавстві комплексним дослідженням паремійного фонду, виконаним на теоретичних засадах когнітивної та функційно-прагматичної парадигм. У роботі вперше всебічно досліджено українські паремії як мовні знаки, що інтегрують семантику, спроектовану на когнітивні механізми етносвідомості, охарактеризовано реалізацію категорійних і лінгвостилістичних функцій у тексті й спрямованість прислів'їв на інтерпретатора. Новим кроком в українській пареміології є реконструювання глибинного змісту українських прислів'їв у проекції на синтактикоподібні когнітивні структури вербального мислення та різні пізнавальні функції етносвідомості в когнітивній моделі. По-новаторськи виявлено й проаналізовано роль прислів'їв у процесі формування текстових категорій, встановлено специфіку вбудованості українських паремій у текст, а також охарактеризовано лінгвостилістичні функції українських паремій у художніх творах. Доведено мовленнєво-актову природу українських прислів'їв, визначено типи іллокуції в системі мови і в процесі функціонування та описано прагматичні особливості українських при-

слів'їв як репрезентативів, директивів, експресивів. Новітнім у лінгвоукраїністиці стало і з'ясування специфіки паремій як непрямих мовленнєвих актів, виявлення особливостей реалізації їхньої іллокутивної сили, установлення етнічних рис і комунікативно-прагматичних передумов використання українцями непрямих мовленнєвих актів. У роботі Валентини Калько закладено підвалини нових напрямів пареміології – семантико-когнітивного та функційно-прагматичного.

Незаперечним є багатовекторний внесок авторки в сучасну українську пареміологію, який полягає: 1) в поглибленні теоретико-методологічних основ дослідження паремійного фонду української мови; 2) у з'ясуванні знакової природи прислів'їв як відтворюваних прецедентних висловлень, які зберігають і транслують прийдешнім поколінням стереотипні уявлення етносу про довкілля, культуру, історію, внутрішній рефлексивний досвід народу, його ціннісні пріоритети; 3) в розробленні комплексної когнітивно орієнтованої методики встановлення глибинного змісту паремій; 4) у характеристиці типів когнітивних моделей (пропозиційних, метафорично-асоціативних, модусних), що визначають інтерпретацію семантики прислів'їв; 5) в описі спектра значень українських паремій та встановленні їхньої системної багатозначності, синонімічності, варіативності; 6) у виявленні особливостей функціонування українських прислів'їв у тексті та в з'ясуванні їхньої ролі в процесі формування текстових категорій; 7) у характеристиці лінгвостилістичних функцій прислів'їв та їхньої участі у створенні виразності, образності, експресивності художніх творів; 8) в обґрунтуванні прагматичної зорієнтованості українських паремій як мовленнєвих актів, яким притаманна власна іллокуція; 9) в аналізі українських прислів'їв як непрямих мовленнєвих актів у контекстуальному оточенні.

Положення роботи Валентини Калько употужнюють теоретичні підвалини пареміології; вдосконалюють інструментарій аналізу прислів'їв під кутом зору семантики, їхніх категорійних функцій у тексті й прагматичній зорієнтованості на інтерпретатора; збагачують сучасну пареміологію новими аргументами й ілюстраціями; доповнюють теоретичну фразеологію в царині типологізації її одиниць та механізмів творення їхнього глибинного змісту. Результати дослідження сприяють подальшому вивченню прислів'їв української мови, наближаючи створення загальної теорії пареміології.

Комплексний аналіз українських паремій сприяє уточненню їхнього статусу серед одиниць мовної системи, поглибленню розуміння їхньої прагматики крізь призму взаємодії мови й культури, ціннісних домінант, закодованих у продуктах усної народної творчості. Спостереження за специфікою формування глибинної семантики прислів'їв збагачують сучасну етно-

¹ Калько В. Українські паремії: семантика, синтактика, прагматика : монографія. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 562 с. УДК 811.161.2:373.7:[81'37+81'42+81'24:316.77]. ISBN 978-966-920-407-3.

лінгвістику та лінгвокультурологію, дають матеріал для типологічних студій, що уможливить об'єктивування зв'язку знаків із психоментальними механізмами етносвідомості. Дослідження робить внесок до проблем функціонування паремій у тексті та їхньої вбудованості в текстові категорії, розширює можливості лінгвостилістичного вивчення прислів'їв та їхньої ролі у створенні виразності, образності, експресивності. Водночас результати роботи сприятимуть подальшому розробленню теорії мовленнєвих актів, зокрема й увиразненню їхньої диференціації на прямі й непрямі.

Основні положення дослідження доповнюють теорію як традиційних, так і новітніх мовознавчих напрямів: семантики, когнітивної семантики, лінгвістики тексту, лінгвостилістики, лінгвістичної прагматики, комунікативної лінгвістики. Запропонована в роботі методика когнітивного моделювання семантики українських паремій може бути застосована для їхнього студіювання на матеріалі інших мов.

Робота логічно виструнчена: перші два розділи закладають теоретичні та методологічні підвалини дослідження україн-

ських паремій, а наступні три присвячені їхній характеристиці з огляду на три семіотичні виміри: 1) семантику: «Семантика українських паремій у когнітивному висвітленні»; 2) синтактику: «Синтактика українських паремій»; 3) прагматику: «Прагматична специфіка українських паремій». Висновки за розділами логічно синтезовано в загальні висновки як концентровану форму викладу основних результатів роботи.

Насамкінець слід відзначити незаперечну практичну цінність дослідження Валентини Калько, адже його концептуальні засади, систематизований великий фактичний матеріал та зібрані узагальнення послугують за основу нових праць із пареміології та етнолінгвістики. Одержані результати можуть бути використані у вишівській практиці викладання лінгвістичних базових курсів та спецкурсів. Фактологічна база дисертації передбачає застосування в лексикографічній практиці, зокрема для укладання українського паремійного словника. Водночас матеріали дослідження є перспективним підґрунтям для написання навчальних посібників, методичних рекомендацій, наукових студій із проблем сучасної пареміології.